

УДК 655.51+81'342.8

О. М. Левчук

Видавничо-поліграфічний інститут НТУУ «КПІ»

ТОНАЛЬНІСТЬ ВИКЛАДУ І КОМУНІКАЦІЙНА ПОЗИЦІЯ АВТОРА В ТЕКСТАХ З ВИСОКИМ РІВНЕМ ПУБЛІЦИСТИЧНОСТІ

Розглядаються прагматичні аспекти редагування викладу в емоційно-логічних текстах стосовно адекватності їхньої тональності комунікаційній позиції автора: аналізуються імовірні причини тональних хиб, прояви суперечливих установок на комунікацію, подано зразки маркерів тональної невідповідності.

Редагування тональностей — це сфера, де редактор почувається нині найскутіше. Призвідними до того є не тільки критичне обмеження часу, що відводиться на опрацювання тексту редактором, або ж брак фахівців належної редакторської кваліфікації. Тональна оптимізація викладу становить проблему для видавничих практиків передовсім тому, що явно виходить за межі так званого «нормативного» редагування, адже її операції немає змоги формалізувати в системі скільки-небудь певних алгоритмів. Тональні аспекти редагування цілком відносяться до творчих завдань, що їх неможливо представити як усталені зразки-шаблони і прості послідовності дій.

Тому при опрацюванні зразків викладу, який ведеться не лише з розрахунком на раціональне сприйняття, а й з метою викликати певне ставлення до описуваного, редакторів буває замало перевіряти авторський текст на логічність, лаконізм, доречність використання лексики, достовірність фактів і читацьку сприйнятність. Редактор має відстежити й імовірний шлях авторської інтуїції, перевіривши, чи скрізь у творі є отой емоційний ореол, наснаженість викладу, котра послідовно сигналізує аудиторії про авторову щирість. Адже «тон кожної конкретної розповіді неповторний, що зумовлюється специфікою обстановки та матеріалу, на основі якого пишеться твір, і авторським завданням, авторською стратегією» [Іванченко Р. Г. Літературне редагування. — К.: Вища школа, 1983. — С. 125]. Якщо ж у межах усього тексту чи певних його фрагментів тональність автора — непостійна, суперечлива або весь час збивається, то читач має всі підстави не довіряти такому авторові, як-от людині, котра не зайняла чіткої авторської позиції стосовно повідомлюваного нею. У цьому разі редактор і буває змушений указувати автору на суперечність між тоном викладу та правдивістю в його творі.

Зліквідовувати цю суперечність має винятково сам автор, свідомо і власноруч — як носій авторських характеристик тону, неповторних і непідроблюваних. Але редактор дуже полегшить йому справу, коли з'ясує, які *приховані*

установки (неусвідомлені спонуки до дії) є рушійними для автора та, відповідно, перейшли в його виклад. Ці установки автор мимоволі або навмисне транслює й читачам, вони зорганізують підтекст авторської оповіді, другий etc план її сприйняття читачами.

Підтекст, ця «невловима» тональність викладу, фіксується будь-яким читачем, незалежно від рівнів його загальночитацького та спеціального досвіду. Фіксується суб'єктивно і найчастіше — позасвідомо. У цьому зв'язку варто згадати про явище комунікативного прилаштунок. Досі не до кінця усталений термін «прилаштунок» (рос. — «п р и с т р о й к а») з галузі психології маніпуляції позначає вертикальну складову психологічного простору взаємодії людей при комунікації. Це особливе взаємне місцезоташування партнерів по спілкуванню (у нашому випадку — автора і читача) стосовно їх рольових позицій: автор повідомляє щось — читач це «щось» або сприймає, або ні, або сприймає з певним застереженням [Доценко Е. Л. Психология манипуляции: феномены, механизмы и защита. — М.: «ЧеРо», «Юрайт», 2000. — С. 76].

У мовних структурах ця різниця позицій взаємного сприйняття/несприйняття фіксується здебільшого у формулах мовленнєвого етикету. Так, стійкий ритуальний вираз «Ваша превелебність» означає беззастережне вивищення об'єкта оповіді (читача, адресата) над її суб'єктом (автором, адресантом). Тому застосування у викладі подібних ритуалізмів абсолютно заперечує наступну появу в ньому звертань типу «дорогий і милий друже!» як таких, що підкреслюють рівність сторін-комунікаторів у стосунках комунікації. А одночасна поява в емоційно-логічному контексті виразів на кшталт «достославний наполеончик» та «мурло запарфумити» означає, що один з комунікаторів (суб'єкт) прагне знизити високий до того комунікаційний статус об'єкта. Якщо ж об'єктом є не читач, а персонаж викладу (чи інший його предмет) — тоді автор вочевидь намагається принизити персонажа в очах аудиторії...

Ці три різновиди комунікаційних дій називаються відповідно:

1) прилаштунок з в е р х у — виразне прагнення домінувати. У тексті воно може мати не тільки відтінок осуду й приниження («авантюрист шмаркатий»), а й повчання («гречність можна мати чи не мати»), зауваження («диви, яке заповзло!»), поради («сопи собі в дірочку»). Втім, прилаштунок зверху частіше виражається у зверхніх та покровительських інтонаціях («ну-ну, тримай і далі **нашу** марку»), або й просто у фамільярних звертаннях на «ти» і всіх тих поблажливих «добродію», «душко», «голубе», «дівчино», «чоловіче» тощо;

2) прилаштунок з н и з у має вигляд вибачення («даруйте, не знав!»), виправдовування («так ви ж самі казали!...»), іноді — як прохання («уклінно прошу»), а насправді демонструє готовність до цілковитого послуху, підкорення авторитетові чи силі. У «позалюдській» природі (зокрема у тварин) комунікаційні знаки «знизу—вгору» виражають не тільки покірність чужому домінуванню, а й покликані зняти агресію в суб'єктів спілкування при їх випадковій, раптовій зустрічі («Лежачого не б'ють!...»);

3) прилаштунок на рівних — проявляється як відсутність будь-яких ознак зверхності та підлабузних інтонацій, це — сигнал до рівноправної співпраці («давайте поміркуємо»), інформаційного обміну («у мене для вас є дещо цікаве»), змагання («нумо, дівчата!»). Для «рівноприлаштованих» текстів характерними є оповідність і багато питань, у тому числі риторичних [Там само. — С. 77–78].

Тому, коли в межах окремого фрагмента викладу, не кажучи вже про цілісний текст, раптом з'являються мовні ознаки двох–трьох різних прилаштунків, редактор має всі підстави запідозрити порушення в тоні авторського викладу. Наприклад: «...В Уманському таборі для військовополонених він пізнав голод, холод, антисанітарне утримання, дизентерію, гумові кийки, *багнетні стусани, жагу та інші тонкощі цього раю*» (рукопис «замовного» видання, вид-во «Мистецтво», 2001 р.). Виправдання, що цим протиприродним «зіткненням» автор прагнув досягти іронічної відстороненості від матеріалу, не витримує перевірки на комунікаційні установки: спочатку — щире перераховування усіх бід-нещасть (прилаштунок на рівних з тенденцією до пониження), аж раптом у підсумку — «тонкощі... раю» (прилаштунок зверху). Що й казати, недоречна іронія гірша за простоту... Як казали древні з цього приводу, *краще стан уполіджений, аніж хибний*.

Хибна неочевидність потреби оптимізувати тон походить здебільшого від того, що суперечливі прилаштунки авторів далеко не одразу помітні для редактора у відносно малому фрагменті викладу. Набагато частіше редакторів доводиться «з пристрастям» перечитувати весь текст декілька разів (чи, принаймні, аналізувати його окремі великі частини — періоди, глави), щоб усвідомити характер збоїв у викладовій тональності. Редакторський аналіз тону не минеться авторові намарне, бо такі збої — не фрагментарні, вони мають системний характер — тобто початково притаманні авторській оповіді, ба навіть є складником «авторської манери». Коли ж редакторів вдається докопатися до причини, котра спровокувала в автора тональні збої, — редактор зможе не тільки поліпшити виклад, а й часом впливає на самосвідомість викладавця. Так, автори здебільшого й не підозрюють, що... бояться власноруч викладеного, відчувають непевність чи — частіше — тональну непереконливість свого викладу:

«Коли Ісааку Шлезінгеру стало відомо, що його рятівника Кирила Кіндрата переслідують, він (*хто ж саме?*) пішов на несподіваний крок: звернувся до свого колеги, відомого вченого з польської Академії наук професора Миколая Козакевича, аби той заступився перед радянськими властями за Кирила Павловича (*хіба то така вже несподіванка — коли колега звертається до колеги?..*). Такий (*який саме?*) лист Генеральному прокурору СРСР Руденку було надіслано не з Польщі (яка була сателітом — там панували такі ж порядки, як і в Союзі), а зі Стокгольма, де він (*то хто ж? — Шлезінгер чи Козакевич?*) був у відрядженні.

У відповідь — нищівна стаття в «Комсомольской правде», затим — звільнення з роботи в інституті (*та кого ж, кого?..*), позбавлення наукового звання, постійні переслідування, ретельна перевірка пошти і прослуховування телефону (*«протокол завад»...*).

Претензії? (*риторичне!..— аляк прилаштунок зверху*) «Антипатріотична поведінка під час окупації». (Але ж, одразу по прибутті радянських військ, йому запропонували працювати у райвійськкоматі (там, до речі, як відомо, ой як перевіряли). Потім був секретарем райкому комсомолу, вчився в Чернівецькому університеті, а опісля, як відомо (*відомо кому?..— прилаштунок знизу*), — викладацька і наукова робота в Рівному...

...По війні Ісаак викладав у Бурштинській школі, після чого їх (*його і школи??*) шляхи розійшлися аж до злополучного запрошення 1977 року в Єрусалим. Але рано чи пізно, як то кажуть, справедливості восторжествує (*ритуальний прилаштунок знизу...*)(правда, при цьому не кажуть, скільки нервів попсовано, крові випито, бруду й неслави вилито на голову (*ритуалізований прилаштунок зверху*), скільки цікавих наукових задумів викорчовано вже в самому зародку...).

У незалежній Україні його (*та кого, нарешті!?*) таки поновили на попередній роботі, повернули наукове звання. Нині Кіндрат Павлович (*а спочатку був наче Кирил...*) веде активну громадську роботу (*штамп...*), видає свої (*а можливо — чужі?..*) публіцистичні книги...» (**3 рукопису, поданого у «Веселку» 2002 р.**).

Здається, автор почувається так незручно тому, що своїм «художньо-документальним» твором сягнув у дразливу царину стосунків між націями. Переплутані в його оповіді суб'єкт і об'єкт, алогічність висновків про їхні відносини, недостатність даних та постійні спроби автора щось додати й пояснити демонструють авторське внутрішнє сум'яття не тільки редактору. Автор елементарно не володіє матеріалом. Неволодіння увиразнюється з того, як часто він вдається до протилежних прилаштунків, бо власного уявлення про матеріал, як і ставлення до викладеного, в автора не сформовано. Таку неадекватність (відсутність) авторської позиції оповідач підсвідомо відчуває, навіть хоче замаскувати: вживає штампи і паразитичні вирази-«поклони» (*як то кажуть, до речі, як відомо*).

Але це все-таки публіцистика популярна, щоч і не медійна. І вірогідність викладених там фактів може бути умоглядною (втім, це міркування не завадило редакторові-практиканту повернути даний рукопис з негативним про нього висновком). Набагато прикріше, коли означені «діагностичні» вади постійно впадають редактору в око у популярно-наукових або й суто наукових дописах з царини гуманітаристики.

Про ЩО б не писав ХТО, він із залізною впертістю хоч раз—два вставить у текст конструкцію «певним чином» або «начебто/нібито/ніби». Автори (незалежно від авторського досвіду та наукових регалій) рішучо запевняють редакторів, що ці мовні одиниці є в їх викладі ніякими не паразитами, а просто «так пишуть всі учені», бо «так прийнято скрізь». Тому академічні

автори бувають вельми здивовані, коли редактор, заручившись аргументами з арсеналу психології, запевнить їх навзаєм: настійно вживані мовленнєві конструкції на кшталт «певним чином», «доволі/достатньо», «начебто/нібито/ніби» etc у людському мовленні є маркерами невпевненості мовця в собі й у своїй аргументації. Зокрема, «*певним чином*» і «*ніби*» чітко сигналізують про авторський комунікаційний прилаштунок знизу...

Інколи ознаки заниженої комунікативної позиції трапляються так рясно, що в авторському викладі утворюється ще більш специфічний емоційний ореол — «уклінно-наколінності»:

«...Йому радили львівський, але він обрав київський імені Тараса Шевченка — до столиці більше тягло, та й дід Олексій радив: «До Шевченка йди, з ним, батьком нашим, не пропадеш». Вибрав економічний факультет, відділення політичної економії. Ось так він, Леонід Кравчук, став першим з поліського села Великий Житин, хто за всю його історію вступив до університету. («І першим, хто став Президентом», — подумав я). Навіть у навколишніх селах про це знали. (*Прилаштунок знизу в стилі «аж у Жмеринці видно буде!..»*). У стольному граді він з'явився з дерев'яним сундучком за спиною і клумакom попереду, головою вражено крутив навсібіч: хі-і-і... От дають! Виявляється, живуть у цьому Києві зовсім не так, як у їхньому селі!.. (*спроба на прилаштунок зверху*). Уперше побачив трамвай і тролейбус. І зважившись, піднявся із своїм сундучком та клумакom у вагон трамвая. І навіть сів. Але зайшли старші, і він одразу ж схопився, уступаючи їм місце, — і цим з головою виказав себе, що він із села» (*ознака рішучої зверхності*) (фрагмент одного з перших «передвиборних» промовидань, 1994 р.).

Автор цього тексту — шпаркий белетрист «на службі», і, що називається, переслужив. Декілька разів за фрагмент він намагається «погратись» прилаштунками на тлі основної установки твору — ритуально-возвеличувальної. Втім, його настійні спроби «хі-хі!»-поіронізувати з об'єкта твору (він же сюзерен і замовник) мають ознаки тонального фальшу. Негоже служникові чужій харизмі підлаштовуватись до неї згори! Але тут автору, мабуть, важливо було хоч в тіні персонажа почуватися більшим за себе самого...

А оцей харизматичний лідер, навпаки, дуже любив давати ненав'язливі уроки хорошого тону — у тому числі й авторам, котрі про нього писали:

«...Рукопис... просувався по конвеєру, і от 31 грудня 1974 року у видавництві мені дають дві тільки-но привезені з друкарні книжечки «Крылатое имя», і я одразу телефоную О.К. та їду до нього.

— Вже вийшла? — запитує він. — Спасибі.

Кажу, що як тільки отримаю інші примірники, передам йому для читання й зауваг.

О.К. погоджується. <...>

...У лютому 1975 року в дні десятиріччя «Антея» в групі журналістів я літав до Тюмені, там із Юрієм Курліним на «одиночці» Ан-22 літав до Нижньовартовська, а після повернення в Київ О.К. влаштував зустріч з пресою.

А після тих урочистостей телефоную О.К. — мені ж цікаво дізнатися його думку про книжку.

— Дуже похвалова книга, — каже О.К. — Знаєте, з яким написом я дарую її знайомим?

(Еге ж, я знав, напис був такий:

«Читати слід за формулою:

$$\sqrt[3]{\frac{(T - (\text{Пр} + 3x) - Н)}{П}},$$
 де Т — текст; Пр — перебільшення; 3x — захвалення, Н — невдачі; П — похвала»).

Фактичний матеріал правильний, багато що вже сам забув, та надто ви захвалюєте. Коли читаю, доводиться червоніти» (Моисеев В. А. Интересно будет знать. К., 1996. — С. 27–28.)

Позначений у тексті як «о'кей» — це авіаконструктор Олег Костянтинович Антонов. У цього технократа з великої літери (навіть з двох!) був чудовий слух на фальш, що й відчув на своєму тексті (не особі) його біограф-журналіст. До честі журналіста, той зробив слушні висновки і ніде в нарисах більше не вдається одночасно до прилаштування знизу і зверху. Ба навіть сам іронізує вже з чужої подібної вади:

«...Пам'ятаю, як на одній конференції виступав директор Інституту економіки Академії наук УРСР Я. й казав усякі дурниці. Всі там спали, займалися своїми справами, а він підсумував свій виступ так: «Є питання, які треба робити, а є питання, які треба думати». Такий от рівень економічної науки» (Там само. — С. 37).

До речі, манера «питання думати» якраз входила в моду, коли до Києва приїхав учитись на політеконома герой попередньої оповіді. Всякого роду політадміністративні сленги/суржикі є питомо ритуальними за призначенням, тобто не передають сенсів, а вказують на статус (людини, спільноти, моменту мовлення etc). Більше того — суржикі на основі офіційно-ділової лексики активно циркулюють у суспільностях, де індивіди стурбовані потребою конче самоствердитися, але при цьому потерпають від комплексу меншовартості.

Сприймаючи манеру і головню — тональність комунікації як ознаку приналежності до «вищих верств», такі закомплексовані комунікатори ніяк не пов'язують ними сказане/написане з дійсністю. Тільки емоційною глухотою, байдужістю та страхом до незбагненого можна пояснити рясноту в медіа (здебільшого місцевих, низових) сентенцій типу: «Історія має бути правдивою, що не завжди вдається досягти, тому що історію видають люди з своїм суб'єктивним її баченням» (Безіменна «Історія...» з відомчих ювілейних «Спогадів», 1998 р.). Це — своєрідні заклання, вони позначають спроби закомплексованої «традиційної» людини підлаштувати, підібгати «під себе» і власні консервативні уявлення про довколишню дійсність, що перемінилася для них так раптово.

Втім, опановувати прилаштуваннями зверху жахаюче їх оточення беруться на письмі хіба лише городяни в першому поколінні. Зате весь досвід міжлюдських взаємин підказує людині «з кебетою», що пасивна маніпуляція набагато ефективніша за відкрите домінування, бо не викликає «спротиву матеріалу», — «ласкаве телятко двох маток ссе». Ритуалізми у викладі тому й супроводжують прилаштунок автора знизу, що найчастіше якраз вони найліпше зорганізують підтекст умиротворення агресора («сутужне сьогодні», «скруті часи», «труднощі перехідного періоду» і такі інші приклади зняття агресії та приспівання підозри в стосунках людей).

Подібні ритуалізми, в яких негатив характеризується з позицій часової ознаки, видають не тільки чийсь маскувальні потреби, а й відіграють роль заміщувача. Мовляв, у всьому, що сталося з нами соціологічно поганого, завинив тільки «лихий час», а не кепське державне управління (час тут виступає заміщувачем «недоторканної» держави, точніше — державців).

Простудіювавши українську «загальнодержавну» та іншу патріоцентричну пресу, неважко здобути переконаність, що державою хвалитися для українців — як-от жити. Втім, ніхто чомусь щоденно не пише й не читає про незалежний Ліхтенштейн чи про Ліберію суверенну й недоторканну, вільну Айовщину, незалежний Тайвань. Бо кому про що, а нам — про те, що досі болить: про державність нашу спонтанно-негадану... Комплексуємо з її підступної незапланованості потайки, зате шалено, і це відбивається у формах вітчизняної комунікації.

Про це спробував був написати в «Дні» Станіслав Калінічев (див.: Не комплексуймо, панове! №40 від 1.03.2002 р.). Він розпочав з аналізу ритуалізмів, навів велику кількість прикладів мертвотної мови, окреслив головні ознаки комунікаційної меншовартості. Задля прикладу дописувач згадав карикатурне святкування сторіччя Леніна та реакції в повсякденному мовленні на адміністративні екстази з боку тих, хто і в «застій» не втрачав відчуття хорошого тону:

«...Його ім'ям було названо вулиці, підприємства, колгоспи... Людей залишали після роботи, щоб вивчали його біографію, по колгоспах гасали лектори... І передали куті меду. Блискавично стали поширюватись анекдоти — нібито до ювілею випустять мило «По ленінських місцях», одеколон «Пахощі Ілліча» та ще цукерки «Ленін у шоколаді».

С. Калінічев, щоправда, вдовольнився лише констатуванням фактів і не довів до висновків тезу про те, що всякий надміру вжитий формальний прийом (похвала чи огуда) раптом дає у масовому мовленні ефекти, геть протилежні очікуваним. Аж ось — кінцівка його статті:

«...Я переконаний, що не слід зловживати такими високими й святими словами й поняттями, як «національне» або «незалежність». Бо зараз вони впадають в око з газетних сторінок, звучать у телепередачах і по радіо так часто, як колись «Ленін», «Партія», «Брежнєв». Кутя вже дуже солодка.

А замість того, щоб перекроювати історію колишніх часів, підганяти її під особисті смаки або убоління окремих персон, лякати себе тінню «старшого брата», як Гамлета тінню батька, — краще зосередитись на розв'язанні нагальних проблем, що заважають розбудові нашої молоді держави».

Можна припустити, що в автора невиразною вийшла кода, і в газеті її «трохи» підредагували. Але щоб з найнижчого прилаштунку до найвищого — та в одному півреченні?.. Так чи інакше, але ця кінцівка звела нанівець усі попередні аргументи й факти. Нею автор фактично дискредитований — і читачам байдуже, своїми це руками чи газетярськими. (Якщо останнє, то автору можна й до суду подавати. За редакторську дифамацію).

Кому навальні прилаштунки зверху в текстах прощаються безборонно, так це літературним полемістам і критикам. А окрім них, ще — авторам методичних розробок і підручників, бо ті апріорі, за своїм статусом наділені правами препарувати чужі доробки:

«Галілей» — поема (що разом із «Каневом» увійшла до «Днів») про драматичні суперечності пореволюційної дійсності й борню сумніву та надій, що роздирає серце поета-гуманіста. Гуманіста тієї великої, класичної школи, який не вірить, що «сотворить добро недобрий». **Соціальні симпатії і антипатії** Є. Плужника виявлені тут дуже виразно: будуть вигнані геть «похмурі» — гнобителі, володарі, егоїсти; будуть увінчані славою герої, «хто, вірні меті, йшли безупинно до неї»; помилювані, але не виправдані, обивателі, які «не відали, що творили»; і нарешті, передбачається справедливий присуд таким, як ліричний герой поеми («не герої, не жертви... ми так собі»...): не виправдуючи, мабуть, їхню надмірну «тихенькість» і «маленькість», їм усе ж з глибоким співчуттям скажуть — відпочиньте» (з підруч. вид-ва «Либідь», 1998 р.).

Чи не правда, нагадує номенклатуру? А може, протокол? Зате ж про всю поему — одним абзацом, де всі слова — або певні (ритуал же!), або не авторські... Про тон і зверхність казати зайве — така є школа радянської літературної критики. Тієї, що їй головне — «соціальні симпатії та антипатії». Утім, школа післярадянської публіцистики, на жаль, відійшла від цього ще не дуже далеко:

«Слід пам'ятати, що головне протистояння у сучасному світі відбувається не через культури, цивілізації та релігії, а через протистояння свідомості релігійної і безбожної (?..). Спільну мову можна знайти тільки на підставах людяності (?? — змішання понять «гуманізм», «толерантність» на протиставлення опозиції «моральність — імморалізм»). Для України проблема діалогу тут стоїть особливо актуально, можливо, з найбільшими в Європі перспективами. Тільки російська культура, через свою питому (?!) маргінальність, продовжує існувати закрито від інших, відгороджуючи себе від усього світу хворобою ксенофобного імперського мислення» (з навч. посіб. ВД «КМ Академія», 2003 р.)

Подібні прояви тенденційності, вочевидь, варто розцінювати як спонтанні реакції на «історично» вимушену ритуальність, а не зумисну ігнорацію закликів «слухати звучання написаного». Адже з люб'язної подачі КМ «Академія» нині до українських медіа-діячів доведено «Настанови журналістам

«Ассошіетед Пресс» — корпоративний стандарт фахового спілкування, де проблемам тональної адекватності відведено цілий розділ [Каппон Р. Д. Настанови журналістам «Ассошіетед Пресс». — К.: ВД КМ «Академія», 2005. — С. 71–83].

Отже, мистецтво підлаштовуватися знизу панівних ідеологій, імітуючи на письмі прилаштунок зверху, уже не на часі й навіть не в моді. У моді — зверхність з піднятим заборолом (В. Цибулько, О. Бузина, М. Бриних etc). Але звичка маскувати різноманітні комплекси мовлян активно зберігається в масових мовних рефlekсах. Завдяки їй триває в своєму поступі явище автоматизмів мовлення — коли навіть професійно підготовлені мовці не відрізняють ритуальні клішовані вирази від значущих повідомлень. Автоматичний загальник у мовленні не треба формулювати самостійно: протранслював — і всі все розуміють!.. І, бува, не тільки розуміють, а й знають, як на це реагувати (похихотіти, скритися чи висловити загальне «геть!»). Як не гірко визнавати, але всі сучасні спільноти і їх інформаційні надбудови так чи інакше формують зі своїх членів не **інтерпретаторів**, а безвільних **реципієнтів** (автоматично керовані люди — менше мороки державцям).

Тому аналізувати у мовленні відмінності між тоном власним і «позиченим» є так захопливо для посттоталітарного редактора. Втім, уже нова, інформаційна доба по-своєму експлуатує автоматичність людського мовлення. Щоб «скачати» текст з інтернету, витрачається ще менше зусиль, ніж коли повторюєш ходульну сентенцію. Звідси — перспектива, що комунікаційні стосунки знеособлюватимуться ще більше. На цьому тлі неочікувано актуальними стають питання власного стилю та... потреба в неповторній авторській тональності.

Стиль і тон в автора доби інтернету — це вже не менш як захисна голограма, сертифікат відповідності й копірайт, разом узяті. Імітувати чужий стиль — неефективно й надто дорого, підібратися під авторський тон — можливо хіба в казках («Ковалю, ковалю, скуй мені голосочок, як у Телесикової мами!..»). Отже, їх неповторність тепер ще й виконує функцію комерційного захисту: від плагіату, контрафакцій і репродуктивного використання текстів.

Уже розроблені й діють програми, котрі денно й нічно сканують гіперпростір на предмет привласнення й незаконного використання там чужого творчого доробку (такими програмами-спелерами користуються, зокрема, С. Кінг і Дж. Роулінг). Нещодавно подібну «Програму перевірки авторських прав» створив саратовський школяр Саша Маторін (див.: Авторские права защищены российский вундеркинд // Столичные новости. — 2005. — № 37. — 27 сентября — 3 октября. — С. 15). Можна передбачити, що з розповсюдженням таких спелерів зазнає краху не одна наукова й мистецька репутація... Та швидше й дієвіше за будь-який алгоритм у WWW наразі спрацьовують критичні викладки самодіяльних аналітиків тонально-стильової адекватності (як-от на сайті www.aldebaran.ru). Ця критика ще здебільшого стихійна, викликається занадто «індустріальним» підходом до авторства з боку розкручених бестселе-

рописців, які — фізично та за ознаками манери опрацювання фактажу, лексикою, тональністю викладу — ніяк не можуть бути авторами 86 текстів упродовж останніх п'яти років. Подібний запит на тональне редагування з гіперпростору дає всі підстави для переконаності в тому, що розгляд окреслених тут проблем редакторського аналізу не обмежиться поодинокими теоретичними студіями [див.: Садлівська О. І. Сучасний стан досліджень поняття «тональність» // Проблеми семантики слова, речення та тексту: Зб. наук. пр. — К., 2003. — Вип. 9. — С. 322–326.], а триватиме надалі передовсім у прагматичному аспекті.

ТОНАЛЬНОСТЬ ИЗЛОЖЕНИЯ И КОММУНИКАЦИОННАЯ ПОЗИЦИЯ АВТОРА В ТЕКСТАХ С ВЫСОКИМ УРОВНЕМ ПУБЛИЦИСТИЧНОСТИ

Рассматриваются прагматические аспекты редактирования изложения в эмоционально-логических текстах относительно адекватности их тональности коммуникационной позиции автора: анализируются вероятные причины тональных погрешностей, проявления противоречивых установок на коммуникацию, приведено образцы маркеров тонального несоответствия.

KEY OF EXPOSITION AND OF COMMUNICATION POSITION OF AUTHOR IN TEXTS WITH THE HIGH LEVEL OF PUBLISITICHNOSTI

The pragmatic aspects of editing of exposition are examined in emotional-logical texts in relation to adequacy of their key to of communication position of author: the credible reasons of voice-frequency defects are analysed, displays of contradictory options on communication, the standards of markers of voice-frequency disparity are given.

Стаття надійшла 23.09.08

УДК 658.821:087.5

М. Порядина

Российская книжная палата (г. Москва)

ОСНОВНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОГО РЫНКА ДЕТСКОЙ КНИГИ В РОССИИ

В последние годы в России наблюдается рост количественных показателей книгоиздания. В десятку самых активных издателей из года в год входят те, кто специализируется на детской книге либо издаёт учебную литературу для детей. Издательское дело сконцентрировано в столице: по разным подсчётам, здесь выпускается от 75 до 90% всех российских изданий. В постсоветских условиях рынка книгоиздательство развивается уверенно и вписывается в общемировые тенденции.

Российская книжная палата как национальный центр государственной библиографии и статистики печати ежегодно подводит итоги отечественной издательской деятельности. Научный отдел государственной библиографии